

CZU: 159.9:37.01:373

DOI: 10.36120/2587-3636.v35i1.136-143

CONFLICTELE ÎN MEDIUL ȘCOLAR: DETERMINANȚI ȘI STRATEGII DE SOLUȚIONARE

Simona-Mihaela DRĂMBĂ, doctorandă

<https://orcid.org/0009-0006-9482-2575>

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău
profesor consilier școlar, CJRAE Botoșani

Rezumat. Conflictul, cu toată cohorta lui de consecințe nedorite este o realitate ce nu poate fi negată. Expresii superioare ale organizării sociale, școala și clasa de elevi sunt două spații educaționale în care conflictul apare și se desfășoară cu necesitate în forme multiple. Dar dacă nu putem eradica apariția și, implicit, existența conflictului, asta nu înseamnă că nu putem încerca să controlăm din ce în ce mai bine coordonatele în care acesta se desfășoară. Articolul de față se dorește a fi o pledoarie pentru cunoașterea acelor factori ce determină apariția unui conflict, a formelor în care acesta se prezintă și a strategiilor ce pot și trebuie să conducă la prevenirea, identificarea și rezolvarea lui.

Cuvinte cheie: conflict, factori determinanți, strategii de rezolvare, mediu școlar.

CONFLICTS IN THE SCHOOL ENVIRONMENT: DETERMINANTS AND RESOLUTION STRATEGIES

Abstract. Conflict is an undeniable reality with its cohort of undesirable consequences. As superior expressions of social organization, the school and the classroom are two educational spaces where conflict arises and unfolds necessarily in various forms. However, if we cannot eradicate the occurrence and, implicitly, the existence of conflict, it does not mean that we cannot strive to control better the coordinates in which it unfolds. This article aims to advocate for understanding the factors that determine the emergence of conflict, the forms it takes, and the strategies that can and should lead to its prevention, identification, and resolution.

Keywords: conflict, determining factors, resolution strategies, school environment.

Manifestarea agresivității și a violenței este, pentru toți cei implicați în actul educațional, fața cea mai urâtă, nedorită și îngrijorătoare a conflictului ce poate să apară la nivelul școlii și al clasei de elevi. Conflictul însoțit de violență este atât de vizibil și de șocant, încât pentru evitarea apariției și manifestării acestei forme de conflict se cheltuie majoritatea energiei și resurselor destinate eliminării ei. Dar, dacă rămânem doar la aspectele cele mai ușor de identificat ale conflictului, la nivelul superficial, riscăm să fim înșelați, deoarece conflictul se prezintă sub multiple și variate forme. Unele din ele sunt foarte subtile și greu de surprins, iar dincolo de fațetele sub care se prezintă conflictul, el are cauze și factori determinanți pentru care este necesară o analiză în profunzime până la a fi bine cunoscuți.

La prima vedere, când este vorba de conflict, pare că factorii decizionali din domeniul educațional s-au angajat într-o luptă cu morile de vânt. Spunem aceasta deoarece psihologii, și nu doar ei, ne asigură că natura umană este conflictuală, că

tendința omului de a fi conflictual este înnăscută și nu dobândită, că agresivitatea este o trăsătură mai mult sau mai puțin vizibilă a personalității, dar care ne caracterizează pe toți, fără excepție [4]. Dintotdeauna oamenii, atât individual cât și ca grup, au avut, au și vor avea momente în care vor avea poziții, opinii și interese diferite. Și, datorită acestor contradicții ce-i vor separa, vor avea tendința de a se comporta în așa manieră încât, cu voia sau fără voia lor, să-i rănească pe ceilalți fizic și/sau psihic [1].

În ceea ce privește clasificarea conflictelor, nu vom insista prea mult, deoarece formele lor de manifestare vor fi menționate firesc pe măsură ce vom descrie factorii determinanți. Vom spune doar că, dacă pot avea loc oriunde și oricând, este normal să începem cu forma intrapsihică a conflictelor. Cel mai adesea, conflictul din exterior este expresia directă a unui conflict interior, fie el conflict de motive, interese sau de emoții și sentimente. Vom mai menționa faptul că pentru a ajunge să cunoaștem și să înțelegem conflictele interioare este nevoie de tact, răbdare și multă experiență, deoarece ele sunt foarte bine ascunse, inclusiv conștiinței celui ce le trăiește. În spațiul exterior, conflictele pot fi interpersonale, intergrupale urcând până la nivel macrosocial unde, spre exemplu, grupuri mari de elevi, părinți și profesori pot intra în conflict cu cel mai important factor de decizie cum ar fi Ministerul Educației cerând reforme, dar și cu alte grupuri de elevi, părinți și profesori care pot avea alte interese și opinii despre necesitatea de a face reforme. Înainte de a ne este bine să mai subliniem că indiferent de formele pe care le iau conflictele, de locul și nivelul la care se desfășoară, ele rareori sunt simple și ușor de înțeles. Cel mai adesea, ele sunt deosebit de complexe și necesită un efort serios și perseverență pentru a se lăsa cunoscute.

Cum deja ne-am referit la vizibilitatea ei, nu puteam începe trecerea în revistă a factorilor determinanți ai conflictului fără a pune în capul listei agresivitatea. Există o imensă literatură de specialitate destinată agresivității umane ca factor determinant al multor forme de conflict. Spre exemplu, etologii au studiat comportamentul agresiv și au subliniat faptul că el are o natură instinctuală, parte importantă a instinctului de supraviețuire și evoluție. Controlul teritoriului și instinctul sexual sunt desemnate ca fiind principalele corelate ale comportamentului agresiv instinctual [15].

Pe de altă parte, în cazul agresivității umane, frustrările și emoțiile au fost considerate ca surse principale ale agresivității [11, 3]. Este o marcă specifică a ființei umane ca aceasta să reacționeze agresiv sub imperiul adrenalinei provocate de stresul emoțional. Intervenția emoțiilor negative sau pozitive în declanșarea și desfășurarea comportamentelor agresive face ca agresivitatea umană să fie mai puțin predictibilă și în mod indubitabil diferită de instinctualitatea agresivității manifestată de celelalte animale. Am menționat în mod deliberat și existența emoțiilor pozitive ce pot ghida comportamentul agresiv, deoarece omul, din câte știm, este singurul care se poate manifesta agresiv simțind plăcere și satisfacție atunci când își rănește victima [2]. În

forme extreme, când victima este o altă ființă umană vorbim de sadism, iar când, total contraintuitiv, este vorba de agresivitate îndreptată spre propria persoană, vorbim despre manifestări comportamentale masochiste.

Dar tot la nivel uman există și o formă de agresivitate numită agresivitate instrumentală, care de cele mai multe ori nu implică emoții sau, în caz că acestea sunt prezente ele joacă un rol secundar, neimportant. Agresivitatea instrumentală se referă la acel tip de agresivitate prin care un om încearcă să capete anumite avantaje, materiale sau nu, în dauna altor persoane sau grupuri, fără ca emoțiile lui să fie implicate [16]. Este un clișeu *holliwoodian* fraza prin care mafioții ce aveau de executat un ordin de la șefii lor se justificau în fața victimelor pe care urmau să le rănească: ”*No hard fillings, just bussiness*”. Această frază scurtă exprimă perfect esența agresivității de tip instrumental.

Psihologii personalității au atras atenția că agresivitatea poate fi privită atât ca trăsătură de personalitate stabilă cât și ca stare psihologică temporară. Cum am stabilit deja că, de la naștere avem cu toții o doză de agresivitate, ne rămâne să spunem că unii dintre noi au dezvoltat această trăsătură mai mult decât alții și acei cu o încărcătură mai mare de agresivitate vor fi și persoanele cel mai conflictuale [19]. Trăsăturile de personalitate au ca o principală caracteristică stabilitatea în timp, dar există și forme de agresivitate ca stare, adică dependente de context. Spre exemplu, în cazul competițiilor sportive, îndeosebi al celor ce presupun contactul fizic (boxul, artele marțiale dar și jocurile de echipă precum baschetul sau hocheiul) creșterea gradului de agresivitate poate fi benefic până la un punct, îndeosebi datorită aportului de adrenalină pe care îl produce.

Indiferent de formele în care se manifestă agresivitatea, ea este o declanșatoare directă și puternică de conflict, prin această caracteristică fiind în același timp și un factor distructiv al relațiilor umane.

În rând cu agresivitatea, care am stabilit deja că are o componentă instinctuală și un potențial înnăscut, putem menționa ca factor declanșator de conflict temperamentul. Temperamentul poate fi și el o sursă potențatoare a conflictului, dar în condițiile pe care le vom specifica mai jos. În primul rând, trebuie menționat că temperamentul este o structură de personalitate ce este cu siguranță înnăscută și este responsabil de cantitatea de energie psihică pe care o deținem, dar mai ales de modul în care cheltuim această energie. Dintre toate cele patru tipuri temperamentale clasice, știm deja că temperamentul coleric este cel mai instabil emoțional și gata să treacă ușor de la o stare emoțională la alta. Cu alte cuvinte este gata să se înfurie rapid pentru ca peste câteva minute să-i treacă și să-i pară rău că s-a enervat. Este evident în urma descrierii că temperamentul coleric poate fi sursă unor numeroase conflicte.

Am spus *poate* și este bine să accentuăm faptul că ne aflăm doar pe teritoriul posibilului. Colericul are doar tendința de a fi instabil emoțional și de a se manifesta conflictual. În fapt, energiile temperamentale sunt întotdeauna ponderate prin educație și

autocontrol, astfel că nici un tip de temperament nu poate fi judecat prin el însuși ca fiind bun sau rău, conflictual sau nu. Modul în care se combină energiile temperamentale în cadrul tipurilor coleric, sangvinic, flegmatic sau melancolic constituie doar o bază de determinare a comportamentului. Cu alte cuvinte, suntem direct responsabili de modul în care acționăm, deoarece, deși actele noastre capătă o determinare temperamentală, niciodată nu suntem îndreptățiți să dăm vina pe temperament pentru a justifica în vreun fel comportamentele noastre.

Dar atunci când tendințele temperamentale se combină cu stilurile de atașament, putem ajunge la o combinație de-a dreptul explozivă. Atașamentul este prima și cea mai puternică relație afectivă pe care o resimțim, o relație care se înfiripă cu siguranță încă înainte de naștere, la adăpostul reconfortant al pântecelui matern. Nu putem spune cu certitudine ce procent din relația de atașament are o componentă innăscută, dar cu siguranță, cercetătorii au dovedit că el ia naștere și formă încă din primele luni de viață, iar în marea majoritate a cazurilor, mama este cea care dă formă și sens acestei relații [18].

Mai mult, o constatare a cercetătorilor la care vom reveni este aceea că stilurile de atașament rămân constante și în perioada maturității și au tendința de a se transfera de la figurile parentale la partenerii noștri de viață, [13] și chiar la relația pe care o construim cu Divinitatea în orice fel de formă o concepem și o acceptăm [6]. Nu credem că trebuie să mai insistăm pe forța cu care această relație extraordinar de puternică, construită de timpuriu, ne influențează comportamentul, mai ales comportamentul conflictual.

Trei stiluri de atașament din patru prezintă lacune serioase de securizare afectivă și vorbim aici despre atașamentul nesecurizant, atașamentul nesecurizant ambivalent și atașamentul dezorganizat. Este ușor să facem acum un exercițiu de imaginație și să combinăm pe rând cele trei stiluri de atașament insuficient securizat cu tipul coleric de temperament și să creionăm posibilele consecințe ale acestei combinații asupra comportamentului conflictual. Știm că insecuritatea afectivă este sursă de nesiguranță, lipsa stimei de sine, respingere, evitare, emoții negative fără număr, frustrare și chiar furie. Iar acestea știm că sunt surse directe ale agresiunii și, bineînțeles, ale conflictului.

Putem concluziona acum că temperamentul poate fi o cauză a conflictului dacă intră în combinații nepotrivite cu atașamentele nesecurizante, cu emoții negative și, bineînțeles, cu interese de dominare și control. Un copil cu atașament nesecurizant și temperament coleric poate declanșa conflicte doar pentru a domina spațiul, pentru a-i eclipsa pe ceilalți și a ieși în evidență, acest lucru pornind de la lipsa de atenție pe care a resimțit-o și pe care încă o mai resimte în relația cu mama sa. Un astfel de copil va face orice pentru a atrage atenția asupra lui în clasă, nedându-se la o parte din a declanșa conflicte chiar și în condițiile în care nimeni nu îl provoacă. Este suficient cel mai adesea

ca el să simtă că un alt copil primește mai multă atenție și să considere că acest lucru este inacceptabil.

Doi factori determinanți ai conflictului mai greu de surprins și de înțeles de nespecialiști dunt depresia și anxietatea. Aparent toți credem că știm ce este depresia, dar în fapt ea este confundată cel mai adesea cu tristețea și lipsa de energie. De fapt, depresia are manifestări diferite la vârsta copilăriei decât la maturitate. Dacă adultul depresiv este dominat de tristețe și lipsă de apetit pentru orice activitate, depresia la copil se manifestă complet diferit. Un copil depresiv va avea, ce-i drept perioade de tristețe și lipsă de interes pentru orice se întâmplă în jurul lui, dar va alterna aceste stări cu cele de hiperactivitate când se va putea manifesta nefiresc de bucuros sau de conflictual și agresiv. Cu alte cuvinte, comportamentul depresiv al copilului este caracterizat de manifestări extreme și de schimbări bruște și radicale de stări emoționale. Astfel, dacă ne vom limita doar la manifestările comportamentale impredictibile ale copilului, depresia, care este adevărata cauză a acestor manifestări, va rămâne ascunsă iar noi vom judeca în necunoștință de cauză [17].

Cercetări actuale ce au în centru atenției depresia, au ajuns la concluzia că ea are tendința de a se transmite intergenerațional, de la părinți (îndeosebi de la mamă) la copil [10]. Faptul că depresia, la fel ca atașamentul, apare ca predispoziție la copil încă din primele luni de viață, arată că, atunci când este prezentă, ea este un factor determinant important al comportamentului copilului, mai ales al comportamentului conflictual, un factor cu componente clar transmise încă de la începutul vieții [12].

În ceea ce privește anxietatea, ea este definită ca o stare de frică difuză, generalizată. Cum cel mai adesea fricile nu se declanșează separat ci au tendința se agrega într-un "ghemotoc", caracteristica principală a anxietății este că fricii trăită intens nu i se poate da un nume, o identitate. Acestui ghemotoc de frici Jung, și mai apoi Freud, i-au dat numele de "complex" subliniind prin alegerea acestui concept dificultățile pe care le va întâmpina orice specialist care va dori să investigheze și să desfășoare un astfel de ghemotoc de trăiri diverse, multe din ele contradictorii [7].

Și dacă tot am pomenit mai sus că există un tip de agresiune ce poartă numele de agresiune instrumentală, un tip în care interesele brute și nu emoțiile au rolul principal, se cuvine să mai menționăm și faptul că omul este ființa care utilizează cam tot ce poate fi utilizat atunci când se află în conflict. Și nu este vorba în primul rând de obiectele din mediul înconjurător, sau de caracteristicile spațiului în care se desfășoară conflictul și nici măcar de forța fizică brută sau apelul la un grup de susținere a agresiunii. Arma cea mai puternică, arma supremă în cadrul unui conflict interuman, pare a fi cu siguranță cuvântul. Cuvântul poate transmite răceală, cuvântul poate insulta și jigni, cuvântul amenință, cuvântul poate fi tăios, rănește și provoacă durere, tensiune și stres, cuvântul incită, răstălmăcește, minte și provoacă, cuvântul poate comanda și manipula pe unii

împotriva altora, cuvântul condamnă, pune etichete, judecă. Aceasta înseamnă că numai limbajul singur, cu puterea cuvintelor cu zecile lor de semnificații, putere ghidată bineînțeles de gândire, poate declanșa în mii de feluri un conflict, inclusiv într-un grup restrâns cum este clasa de elevi.

O formă specială de agresiune implicată în conflict este greu de judecat numai în termeni negativi. Este vorba de așa numita agresivitate defensivă, o agresivitate de răspuns la provocările majore venite din exterior. Efectele produse de comportamentul agresiv de răspuns sunt mai greu de blamat în condițiile în care cel considerat "agresiv" nu a făcut decât să se apere sau să răspundă, chiar dacă uneori în mod excesiv, la provocări. Tocmai din acest motiv este foarte important ca, în contextul agresivității manifestate în școală sau clasă să se judece corect fiecare element al situației conflictuale și astfel să se țină seama de întreg contextul în care agresiunea a avut loc.

Mai trebuie specificat aici că agresiunea poate fi doar percepută și nu reală, caz în care agresiunea de răspuns nu mai poate fi justificată. Spre exemplu, un elev poate avea impresia subiectivă că un altul se uită amenințător la el sau că îl provoacă și în realitate acel elev să nu aibă nici o intenție de acest gen. Și astfel am ajuns să ne referim la categoria de factori determinanți ai conflictului care provin din judecarea greșită, incorectă a unei situații, întâmplări sau acțiuni [14].

Conflictul este o stare de criză ce-și cere în mod firesc rezolvarea, tot la fel de natural cum legile armoniei în muzică cer ca un acord disonant să se rezolve cu necesitate printr-un acord consonant. Sperăm că am convins până acum că atât cauzele ce pot declanșa conflictul în clasă, cât și manifestările lui concrete sunt atât de numeroase, diverse și complexe încât putem înțelege cu ușurință de ce se vorbește atât de des despre necesitatea dezvoltării unor strategii de rezolvare a conflictului.

Termenul de strategie, atât de des folosit astăzi în diverse domenii, își extrage semnificațiile din greaca veche. În antichitate, strategul era generalul care trebuia să câștige victoria pe câmpul de luptă. Dar victoria nu era ușor de obținut deoarece și dușmanul era tot un general care-și dorea la fel de mult victoria. Așa că termenul de strategie la origine asta însemna: un plan bine alcătuit de luptă, de preferat cu mult mai bun decât cel al adversarului. Nu ne este greu să observăm că o strategie de succes necesită câteva elemente/etape obligatorii. În primul rând este necesară o bună cunoaștere a "câmpului de luptă", apoi este necesară o bună cunoaștere a forței adversarului, dar și a caracteristicilor specifice cu care sunt înzestrați actorii implicați în conflict.

Dacă în cazul conflictelor declanșate în clasă avem nevoie de strategii, atunci înseamnă că privim conflictul ca pe un inamic puternic ce trebuie învins, ca pe o provocare ce trebuie rezolvată prin investiție de timp, resurse și energie. Și astfel ajungem la strateg, la cel ce trebuie să se asigure că a dezvoltat planul de luptă câștigător și, mai ales, să se asigure că această strategie se aplică așa cum a fost concepută. Și, dintr-

o dată, observăm că aproape tot greul gestiunii conflictelor declanșate în clasă cade pe umerii profesorului [8].

Putem spune, ca o concluzie, că nici o strategie nu este predeterminată în mod absolut, ci că orice strategie eficientă se construiește și se verifică în funcție de configurația problemelor cu care se confruntă profesorul. Am văzut până acum că principala cheie a rezolvării conflictelor constă într-o bună cunoaștere a personalității propriilor elevi, a factorilor ce determină conflictele și a dinamicii clasei în ansamblul ei. Apoi, în funcție de scopurile urmărite de profesor, el poate folosi ca strategie efectul Pygmalion [9], prin care să încerce să modeleze elevii conform valorilor educaționale de cel mai înalt ordin, să evite efectele negative asupra clasei născute ca urmare a creării unor "favoriți ai profesorului" [5], descopere creativ doar avantajele, nu și dezavantajele competiției și cooperării.

Bibliografie

1. ALBERT, D. J.; WALSH, M. L.; JONIK, R. H. Aggression in humans: What is its biological foundation? In: *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. Nr. 17 (4), 1993, pp. 405–425.
2. CHESTER, D. S.; DEWALL, C. N.; ENJAIAN, B. Sadism and Aggressive Behavior: Inflicting Pain to Feel Pleasure. In: *Personality and Social Psychology Bulletin*. Nr. 45(8), 2019, pp. 1252-1268.
3. CHESTER, D. S. The Role of Positive Affect in Aggression. In: *Current Directions in Psychological Science*. Nr. 26(4), 2017, pp. 366-370.
4. De ALMEIDA, R. M. M.; CABRAL, J. C. C.; NARVAES, R. Behavioural, hormonal and neurobiological mechanisms of aggressive behaviour in human and nonhuman primates. In: *Physiology & Behavior*. Nr. 143, 2015, pp. 121–135.
5. DÎRȚU, C. Fenomenul "favoritul profesorului". În: *Psihologie socială școlară*, coord. Boncu S. Polirom, 2014, pp. 221-229.
6. FOULKES-BERT, D.; VOLK, F.; GARZON, F.; PRIDE, M. The Relationship between Transformational Leadership Behavior, Adult Attachment, and God Attachment. In: *Journal of Psychology and Theology*. nr. 47(1), 2019, pp. 20-33.
7. FREUD, S. *Introducere în psihanaliză*. București: Ed. Trei, 2010.
8. GARRETT, R.; CITKOWICZ, M.; WILLIAMS, R. Responsive Is a Teacher's Classroom Practice to Intervention? A Meta-Analysis of Randomized Field Studies. In: *Review of Research in Education*. nr. 43(1), 2019, pp. 106-137.
9. GIRIDHAR, S. Purpose and the Pygmalion Effect. In: *NHRD Network Journal*. nr. 11(1), 2018, pp. 37-40.
10. GOTLIB, I. H.; GOODMAN, S. H.; HUMPHREYS, K. L. Studying the Intergenerational Transmission of Risk for Depression: Current Status and Future

- Directions. In: *Current Directions in Psychological Science*. nr. 29(2), 2020, pp. 174-179.
11. JERONIMUS, B. F.; RIESE, H.; OLDEHINKEL, A. J.; ORMEL, J. Why Does Frustration Predict Psychopathology? Multiple Prospective Pathways over Adolescence: A Trails Study. In: *European Journal of Personality*. nr. 31(1), 2017, pp. 85-103.
  12. KANG, N. R.; KWACK, Y. S.; SONG, J-K. et al. The intergenerational transmission of maternal adverse childhood experiences on offspring's psychiatric disorder and the mediating role of maternal depression: Results from a cross sectional study. In: *Clinical Child Psychology and Psychiatry*. nr. 27(3), 2022, pp. 613-629.
  13. LOZANO, E. B.; SZE, W. Y.; FRALEY, R. C.; CHONG, J. Y. Dyadic effects of attachment and relationship functioning. In: *Journal of Social and Personal Relationships*. nr. 38(5), 2021, pp. 1572-1595.
  14. MULVEY, K. L.; GÖNÜLTAŞ, S.; HOPE, E. C.; HOFFMAN, A. J.; DISTEFANO, C.; IRVIN M. J.; CARLSON, R. The complex nature of youth aggression: relations between cognition, discrimination, and peer perceptions of bullying involvement. In: *Youth & Society*. nr. 53(6), 2021, pp. 979-1000.
  15. MYSTERUD, I.; POLESZYNSKI, D. V. Expanding evolutionary psychology: toward a better understanding of violence and aggression. In: *Social Science Information*. nr. 42(1), 2003, pp. 5-50.
  16. OJANEN, T.; KIEFER, S. Instrumental and reactive functions and overt and relational forms of aggression: Developmental trajectories and prospective associations during middle school. In: *International Journal of Behavioral Development*. nr. 37(6), 2013, pp. 514-517.
  17. ROSEMAN, M.; KLODA, L.A.; SAADAT, N. et al. Accuracy of depression screening tools to detect major depression in children and adolescents: a systematic review. In: *The Canadian Journal of Psychiatry*. nr. 61(12), 2016, pp. 746-757.
  18. SIMPSON, J. A.; RHOLES, W. S. Attachment and relationships: Milestones and future directions. In: *Journal of Social and Personal Relationships*. nr. 27(2), 2010, pp. 173-180.
  19. WILKOWSKI, B. M.; ROBINSON, M. D. The cognitive basis of trait anger and reactive aggression: an integrative analysis. In: *Personality and Social Psychology Review*. nr. 12(1), 2008, pp. 3-21.